

Ormanlık üretim işlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin yasal çerçevede değerlendirilmesi

Metin Tunay^{a*}, Tuna Emir^b

Özet: Büroda görev yapan personelden, atölyede çalışan işçiye, araç üzerindeki şoföre kadar, sayısız alanlarda görev yapan çalışanlar için; işyerlerinde çalışanların sağlık ve güvenliğini tehdit eden birçok unsur bulunmakta, alınan iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ve yapılan risk değerlendirmeleri ile riskler kontrollü bir şekilde en az düzeye indirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, dünyamızın önemli doğal kaynaklarından biri olan ormanlar, sahip oldukları özelliklerden dolayı, birçok etkinlik alanını (çalışma biçimini) içinde barındırmakta, ormanlık çalışmaları birbirinden farklı koşullarda ve mekânlarda yürütülmektedir. Orman işlerinin geniş bir alanı kaplaması ile değişen koşullarda seyretmesi, iş miktarı ve zamanının stabil, işe konu olan materyalin ve yerin sabit olmaması, yüksek enerji tüketimi nedeniyle ağır işlerden sayılıp iş kazalarının yüksek olması yapılan işin organizasyonunda işçiye büyük bir özgürlük tanınması orman işçiliğinin önemli özelliklerindedir. Bu nedenledir ki ormanlık iş kolunun çalışma yaşamı açısından gösterdiği farklı özelliklerden ötürü mevzuat hükümlerinin uygulanmasında yetersiz kalınmakta, yürütülen iş sağlığı ve güvenliği çalışmaları da bu alanda farkındalık oluşturmaktan ileri gidememektedir. Çalışmanın amacı, ormanlık üretim işlerinde iş sağlığı ve güvenliği alanındaki gelişmelerin yasal çerçevede değerlendirilmesini sağlayarak, riskleri önleme ve/veya minimize etme doğrultusunda ne tür politika ve eylem programları oluşturulduğunu araştırmak, bunu yaparken de ormanlık üretim iş kolunun çalışma yaşamı açısından gösterdiği farklı çalışma koşullarını ortaya koymak ve önerilerin sunulmasını sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Çalışma yaşamı, İş sağlığı ve güvenliği, Mevzuat, Ormanlık, Risk

Evaluation of work health and safety under legal scope in forest harvesting

Abstract: For employees serving in various fields from staff in office, to worker in workplace or to the driver in vehicle, there are many elements threatening the health and safety of the employees in workplaces. By work health and safety services and the risk assessments, the risks are tried to be minimized in a controlled manner. However forests, which are one of the important natural sources of our world, include many activity areas (working style) due to the properties they have, therefore forestry studies are conducted in various conditions and areas. Some important features of forestry labor are that forest works cover a wide area and proceed under changing conditions, work amount and time is stable, the material subject to work and place is not constant, it is assumed to be a heavy duty so occupational accident rate is high, great freedom is granted to the worker in the organization of the work. For this reason and due to the different properties of forestry sector in terms of working life, legislation provisions cannot be sufficiently applied and the conducted work health and safety studies cannot go beyond creating awareness on this field. The aim of the study is to evaluate the developments on work health and safety in forest harvesting sector under legal scope, to research what kind of activities or policies are created for preventing or minimizing the risks, to emphasize the different working conditions demonstrated by forestry work field and to ensure the submission of suggestions.

Keywords: Working life, Work health and safety, Legislation, Forestry, Risk

1. Giriş

Dünyada ve ülkemizde sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak özellikle işyerlerinde üretken faktör olan çalışan kişilerin sağlığı ve güvenliği ile ilgili bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta fazla önemsenmeyen bu sorunlar iş verimini ve işletmeyi tehlikeye sokmasıyla önem kazanmış ve üzerinde düşünülmesi gerekliliği doğmuştur. Bu aşamada yapılan çalışmalar sonucunda işyerlerinde çalışma düzenini ve koşullarını kapsayan birtakım kurallar ve kanunlar yürürlüğe konulmuştur. Ancak geçen zaman içinde bu düzenlemelerin yetersiz olduğu görülmüş ve soruna daha

değişik açılardan yaklaşılması gerekliliği baş göstermiştir. Bunun üzerine yapılan çalışmalar ve araştırmalar sonucunda “İş Sağlığı ve Güvenliği” kavramı doğmuş, konuya bilimsel olarak yaklaşılmaya başlanılmıştır (Akyüz, 1980).

İş yerinde çalışma koşullarını düzenlemek üzere geliştirilmiş İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) mevzuatları ise, iş sağlığı ve güvenliği hareketinin başlangıcı olmakla beraber, bugünkü anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği teknik bilim dalının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Ancak, işletmelerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi için sadece hukuki mevzuatları yürürlüğe koymanın yetersizliği, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının günümüzde giderek artması ile tamamen ortaya çıkmış bulunmaktadır.

✉ ^a Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman İnşaatı ve Transportu Anabilim Dalı, Bartın

@ ^{*} **Corresponding author** (İletişim yazarı): mtunay@bartin.edu.tr

✓ **Received** (Geliş tarihi): 23.01.2015, **Accepted** (Kabul tarihi): 09.03.2015

Citation (Atf): Tunay, M., Emir, T., 2015. Ormanlık üretim işlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin yasal çerçevede değerlendirilmesi. Turkish Journal of Forestry, 16(2): 195-202. DOI: [10.18182/tjf.23774](https://doi.org/10.18182/tjf.23774)

Tıbbi, teknik, ekonomik, sosyal ve hukuki yönleri olan bir kavram olarak İş sağlığı ve Güvenliği, (Occupational Safety and Health, OSH) kısaca işçilerin iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunmalarının sağlanması şeklinde tanımlanır. İş kazaları ve meslek hastalıkları, kişinin çalıştığı iş dolayısıyla karşılaştığı tehlikelerle ilgili bir durumdur. Bu kapsamda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda iş kazası, işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen özre uğratan olay (Madde 3/g fıkrası), meslek hastalığı ise, mesleki risklere maruziyet sonucu ortaya çıkan hastalık (Madde 3/l fıkrası) şeklinde tanımlanır (ÇSGB, 2012a).

Bu çalışmanın amacı, ormancılık üretim işlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin yasal çerçevede değerlendirilmesini sağlamak, etkili faktörleri ortaya koymak ve önerilerin sunulmasını sağlamaktır. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde tanımlayıcı istatistik veriler ile ormancılık sektörü üzerinde işçi sayısı, iş kazası ve meslek hastalıklarının genel çerçevesi çizilmiştir, ikinci bölümde ise orman işçilerinin yasalar karşısındaki durumu mevzuatta yer alan hükümler çerçevesinde incelenmiş ve gerekli öneriler sunulmuştur. Çalışmanın ana materyalini oluşturan veriler, ülkemizde İSG kapsamında mevzuatta yer alan kanunlar, yönetmelikler / yönetmelik ekleri ve imzalanan protokollerin incelenmesi ile ormancılık sektörü açısından yasal kapsamda düzenlenen yükümlülükler / hükümlerin değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Değerlendirme yapılırken ormancılık sektöründe İSG alanındaki gelişmelerin uygulanmasına engel olan ve ormancılık üretim işlerinin (kesim, tomruklama, bölmeden çıkarma, nakliyat vb.) çalışma yaşamı açısından gösterdiği farklı çalışma koşulları da ortaya konularak, amaç ile ilişkilendirilmiştir. Her zaman uygun ve eğitilmiş işçi bulunamaması, bu alanda insan gücünün sınırlı oluşu, barınma sorunu, açık alanda çalışma zorunluluğu, çalışma yerindeki güç ve deştiirilemeyen arazi yapısı gibi çalışma koşulları ormancılık üretim işlerini diğer iş kollarından ayıran temel farklılıklardır.

2. İş sağlığı ve meslek hastalıklarına bakış

Ülkemizde 2013 Temmuz ayı itibariyle 11.628,806 işçi çalışmakta olup sektörler göre işçi sayısının dağılımı ise aşağıda Çizelge 1'de verilmiştir.

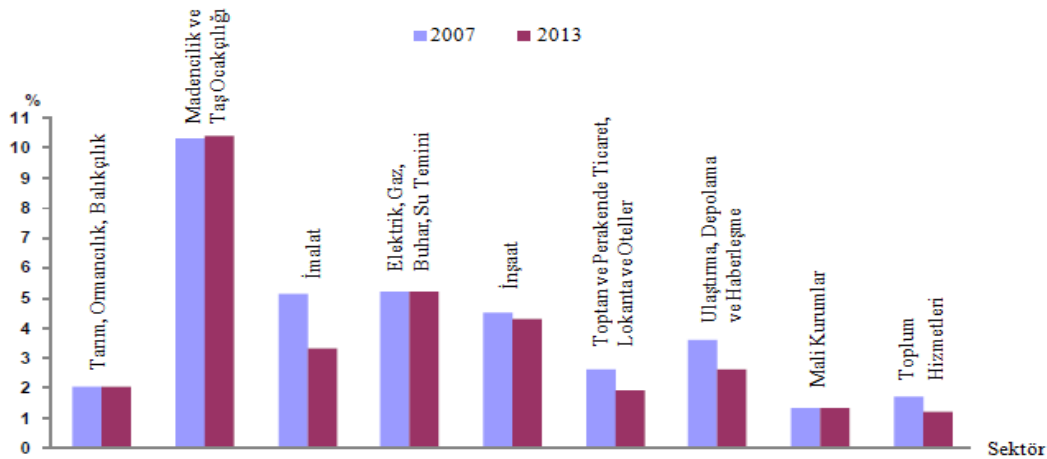
Aynı dönemde TÜİK tarafından yapılan iş kazaları ve işe bağlı sağlık problemleri araştırma sonuçları sektörel olarak incelendiğinde ise, madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı %10,4, inşaat sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı %4,3, tarım, ormancılık, balıkçılık sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı ise %1,9 olarak ifade edilmiştir (TÜİK, 2014). Sektör bazındaki sonuçlar, 2007 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında iş kazası geçirenlerin payı madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe 0,1 puan artarken, inşaat sektöründe 0,2 puan azaldığı, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe ise bu oranın hemen hemen değışmediğı gözlemlenmiştir. İş kazası geçiren sayısında en büyük payı alan imalat sanayi sektöründe ise iş kazası geçirenlerin oranı 1,8 puan azalarak %3,3 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1).

Aynı dönemde, işe bağlı sağlık sorununa maruz kalanlar sektörel olarak incelendiğinde, oranın en yüksek olduğu sektörün %5,5 ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörü olduğu, bu oranın istihdamın en yoğun olduğu tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe %2, inşaat sektöründe %3,5, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller sektöründe %2,1, imalat sanayinde %2,7, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe ise %2,2 olarak gerçekleştiğı gözlemlenmiştir (TÜİK, 2014).

Eğitim durumuna göre iş kazası geçirenlerin oranları incelendiğinde ise; lise altı eğitimlilerin %2,8'i bir iş kazası geçirirken, genel lise mezunlarında bu oran %1,7, lise dengi meslek okul mezunlarında %2,4, yüksek öğretim mezunlarında ise %1 olarak tahmin edilmiştir (Şekil 2).

Çizelge 1. Farklı sektörlerdeki işçi sayısı dağılımı (ÇSGB, 2014).

Sektör	İşçi sayısı
Avcılık, Balıkçılık, Tarım ve Ormancılık	127,037
Madencilik ve Taş Ocakları	199,699
Dokuma, Hazır Giyim, Deri	1.012,556
Metal	1.396,755
İnşaat	1.660,842
Toplam	11.628,806

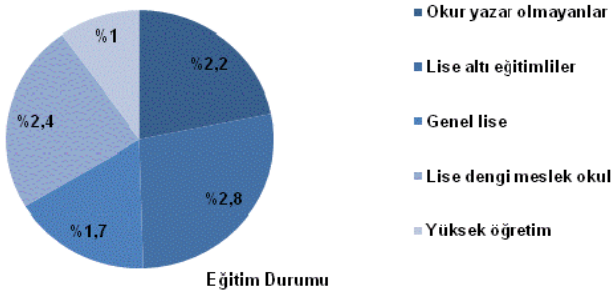

Şekil 1. İş kazalarının sektörel bazlı dağılımı (TÜİK, 2014).

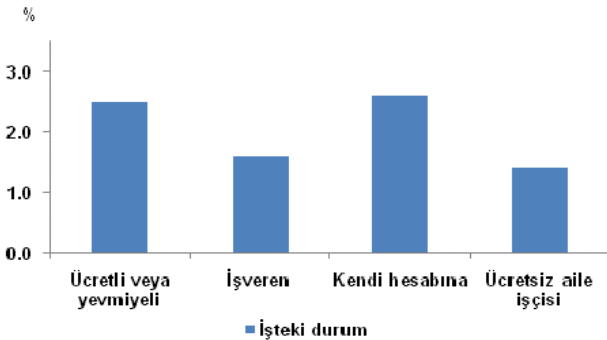
İşteki duruma göre değerlendirildiğinde ise, iş kazası geçirenlerde en yüksek oran %2,6 ile kendi hesabına çalışanlarda gerçekleşirken bunu %2,5 ile ücretli veya yevmiyeli çalışanlar, %1,6 ile işveren olarak çalışanların izlediği görülmüştür. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlarda iş kazası geçirme oranı ise %1,4 olarak tahmin edilmiştir (Şekil 3).

Ancak yukarıdaki tüm istatistiki verilere rağmen, ormancılık iş kolunda istihdama ilişkin tam ve doğru bilgiye ulaşmak çok güçtür. Çünkü, bu sektörde çalışanların büyük bir bölümünün kendi hesabına çalışan statüsünde olması, işin mevsimlik niteliği, ormancılık faaliyetlerinin tarım sektörü içinde değerlendirilmesi ve sektörde çalışmanın ücretli iş statüsünün ötesinde geçimlik faaliyet içeriğinde olması, bu sektörde çalışan kişi sayısının tam olarak değerlendirilememesinin temel nedenleridir (Gökbayrak, 2005). Bu durum kanunlarda belirtilen yükümlülüklerin farklı çalışma koşulları nedeniyle bu alanda sağlıklı bir şekilde uygulanamamasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde ormancılık faaliyetlerinin hangi oranlarda kaza riski taşıdığı bilimsel açıdan tam olarak ortaya koyulmadığı gibi, ölümcül kazalar dışında şimdiye kadar gerçekleşmiş ormancılık iş kolunu ilgilendiren iş kazalarının herhangi bir düzenli ve özel kaydına rastlanmamıştır (Menemencioğlu, 2006; Enez vd., 2011). Örneğin; kendi hesabına çalışan ve iş kazası geçiren orman işçisi, genellikle iş kazası teşhisi yerine genel yaralanma teşhisi ile hastaneye başvurmakta, bu durum da sağlıklı verilere ulaşmada engel teşkil etmektedir. Oysaki işçi-işveren ilişkisinin bulunduğu diğer sektörlerde bu durum mutlaka yetkili mercilere bildirim yapılması gereken bir konudur.

Şekil 2. Eğitim durumuna göre iş kazası geçirme oranı (TÜİK, 2014).

Şekil 3. Çalışma durumuna göre iş kazası geçirme oranı (TÜİK, 2014).

Ormancılık çalışmaları, her türlü doğa koşuluna açık faaliyetlerden olup, iş yükü ağır ve yüksek kaza riskine sahip işlerden kabul edilmekte ve ağaçlandırma, kültür bakımı, üretim, orman yollarının yapım, bakım ve onarımı gibi farklı şekillerde gerçekleşmektedir (Acar vd., 2002). Bunun yanında orman işçiliği, ormancılık üretim çalışmaları içerisinde yapılan bütün faaliyetlerde beceri sahibi çalışanların varlığını gerekli kılmakta, daha ağır şartlarda çalışılması, geniş ve engebeli alanlarda çalışma zorunluluğunun olması, işyerinin sosyal ortamlardan uzak olması ve konaklama gerektirmesi, genelde gündüz saatlerinde çalışma zorunluluğunun olması, açık hava koşullarında çalışıldığı için kaza riskinin yüksek olması, çalışmaların amenajman ve silvikültür planları doğrultusunda yapılması, genelde geçici veya mevsimlik işçi olma durumu, işçi ücretlerinin düşük olması gibi nedenlerle diğer iş kollarından farklılık göstermektedir (Şekil 4).

Menemencioğlu, (2012) diğer sektörler ile karşılaştırıldığında ormancılık sektöründe birim fiyat üzerinden ücretlendirilen orman işçilerinin çok iş çıkartıp daha fazla para kazanabilmek için genel olarak dinlenmeden, yemeklerini ayaküstü yemek suretiyle kapasitelerini zorlayarak aralıksız çalıştıklarını, aşırı yorgunluk ve uykusuzluk halleri gibi istenmeyen durumların ortaya çıktığını ve bu olumsuz durumların sonucunda da kazalar meydana geldiğini ifade etmiştir.

4857 ve 6331 sayılı kanunlar çerçevesinde iş sağlığı ve güvenliği konusunda çıkarılmış yönetmelikler inşaat işçiliği, maden işçiliği gibi tehlikeli ve iş yükü ağır sektörler içerisinde yer alan orman işçiliğini kapsamamaktadır. Daha önce yapılan çalışmalar ışığında iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin diğer sektörlerde rahatlıkla uygulanabildiği, ormancılık iş kolunun çalışma yaşamı açısından gösterdiği farklı özelliklerden ötürü bu alanda mevzuat hükümlerinin uygulanmasında yetersiz kaldığı görülmektedir.

3. Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliğinin yeri

Ülkemizde, sağlık ve güvenlik konuları gerek cumhuriyet öncesi, gerekse cumhuriyet sonrası dönemlerde mevzuatta kullanım yeri bulmuş ve 22/05/2003 tarihinde yürürlüğe giren 4857 sayılı "İş Kanunu" ile çalışma hayatının düzenlenmesine dair yükümlülükler getirilmiştir. Bu kanunun iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olan 5. bölümündeki bazı eklerin yürürlükten kaldırılması ile de, sağlık ve güvenlik konularının daha disiplinli bir şekilde iş hayatında uygulanmasını amaçlayan 20/06/2012 tarihli 6331 sayılı "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye'de "İş Sağlığı ve Güvenliği" konularının temelini teşkil eden hususlar sırasıyla;

- İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerinin düzenlendiği 2012 tarihli 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu,
- Borç-alacak ilişkileri, sözleşme şekil ve usullerinin düzenlendiği 2011 tarihli 6098 sayılı Borçlar Kanunu,

- Sosyal sigortalar ile genel sağlık sigortası bakımından kişileri güvence altına alarak sosyal sigorta ve genel sağlık sigortasının işleyişi ile ilgili usul ve esasları düzenleyen 2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu,
- İşçi ve işverenlerin çalışma ortamlarındaki haklarını ve sorumluluklarını düzenleyen 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu,
- Genel esaslar, temel haklar, diğer hak ve ödevler ile genel sağlığın korunması gibi birçok esasın düzenlendiği 1982 tarihli T.C.Anayasası ve halk sağlığının korunmasını ve önleyici yaklaşımları esas alan 1930 tarihli 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi yasalarla güvence altına alınmıştır.

4. Ormanlık sektöründe iş sağlığı ve güvenliğinin yeri

İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri birçok sektörü ilgilendiren düzenlemeler içermekte olup, işyeri sağlığı ve güvenliği açısından genelde tehlikeli sınıfta yer alan ormanlık üretim işleri de bu sektörler arasında yer almaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Bazı ormanlık işlerine ilişkin tehlike sınıfları listesi (ÇSGB, 2012b).

Tanım	Sınıfı
Ormanı koruma ve bakımı amaçlı orman yolu yapımı ve bakımı faaliyetleri	Tehlikeli
Ormanı yangın ve kaçak kesime (izinsiz kesim) karşı koruma faaliyetleri	Tehlikeli
Ormanı zararlılara (böcek ve hastalıklar) karşı koruma faaliyetleri	Çok Tehlikeli
Ormanda silvikültürel hizmet faaliyetleri (seyreltme, budama, repikaj vb.)	Tehlikeli
Ormanda ağaçların kesilmesi, dallarından temizlenmesi, soyulması vb.	Tehlikeli
Ormanda kesilmiş ve temizlenmiş ağaçların taşınması, istiflenmesi ve yüklenmesi faaliyetleri	Tehlikeli

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu içerisinde yer alan ilgili bazı maddeler, 26986 sayılı “Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik” ve yönetmelik ekinde yer alan “Kanunun Uygulanması Bakımından Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşleri Listesi” ile 25425 sayılı “ Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik” hükümleri, ormancılık sektöründe uygulanacak iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yasal dayanak noktalarını oluşturmaktadır (ÇSGB, 2015).

Orman işçileri uzun yıllar, İş Kanunu’nun kapsamı dışında kalmışlardır. Bu durum, Temmuz 2003’te yürürlüğe giren 4857 sayılı yasa ile değiştirilerek, elliden fazla işçi çalıştıran işyerlerindeki orman işçileri yasa kapsamı altına alınarak elliden az işçi çalıştıran (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri veya orman işletmeleri yasanın kapsamı dışında bırakılmıştır (Madde 4/b fıkrası). Ancak söz konusu düzenleme, sektördeki küçük işletmelerin yaygınlığı göz önüne alındığında, çalışma hakları açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilecek nitelikte değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın Ocak 2004 verilerine göre, 2004 yılında Türkiye’de tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık işkolunda çalışan işçi sayısı toplamı 114.736 kişidir. Sektördeki toplam işyeri sayısı ise, 4.969’dur. Sektörde işletmelerin yaklaşık %88’i, iş sağlığı ve güvenliği açısından risk yüzdesi yüksek olan, 50’den az işçi çalıştıran işyerlerinden oluşmakta bu da yapılan düzenlemenin amaca ulaşmada yetersiz kaldığını göstermektedir (Gökbayrak, 2005). Buna rağmen, yürürlükteki 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda bu işlerin kanun kapsamına alındığı görülmektedir (Çizelge 3).

Şekil 4. Ormanlık üretim işlerinde farklı iş kazaları.

Çizelge 3. 4857 ve 6331 sayılı kanunların uygulanabileceği faaliyet konuları (ÇSGB, 2015).

4857 sayılı İş Kanunu	6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
Bu Kanun, aşağıda belirtilen istisnalar dışında kalan bütün işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine ve işçilerine faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır:	Bu Kanun; kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere <u>tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır.</u> Ancak aşağıda belirtilen faaliyetler ve kişiler hakkında bu Kanun hükümleri uygulanmaz:
a) Deniz ve hava taşıma işlerinde, b) 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde, c) Aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işleri, d) Bir ailenin üyeleri ve 3 üncü dereceye kadar (3 üncü derece dahil) hısımları arasında dışarıdan başka biri katılmayarak evlerde ve el sanatlarının yapıldığı işlerde, e) Ev hizmetlerinde, f) (...) (1) çıraklar hakkında, g) Sporcular hakkında, h) Rehabilitasyon edilemler hakkında, ı) 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2 nci maddesinin tarifine uygun üç kişinin çalıştığı işyerlerinde.	a) Fabrika, bakım merkezi, dikimevi ve benzeri işyerlerindeki hariç Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk kuvvetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının faaliyetleri. b) Afet ve acil durum birimlerinin müdahale faaliyetleri. c) Ev hizmetleri. ç) Çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar. d) Hükümlü ve tutuklulara yönelik infaz hizmetleri sırasında, iyileştirme kapsamında yapılan işyurdu, eğitim, güvenlik ve meslek edindirme faaliyetleri. e) (Ek: 10/9/2014-6552/15 md.)Denizyolu taşımacılığı yapan araçların uluslararası seyrüsefer hâllerini.

Bu kanunun İSG hizmetlerinin sunulmasında ormancılık sektöründe çizdiği sınırların kapsamının daha net anlaşılması amacıyla ilgili maddeler ortaya konulmuştur. Bu kapsamda; 6331 sayılı kanunun 6. maddesi iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri, 7. maddesi ise iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin desteklenmesi ile ilgili bilgiler vermektedir. Buna göre;

Madde 6 – Mesleki risklerin önlenmesi ve bu risklerden korunmasına yönelik çalışmaları da kapsayacak, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin sunulması için işveren;

a) Çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve on ve daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde diğer sağlık personeli görevlendirir. Çalışanları arasında belirlenen niteliklere sahip personel bulunmaması hâlinde, bu hizmetin tamamını veya bir kısmını ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet olarak yerine getirebilir. Ancak belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip olması hâlinde, tehlike sınıfı ve çalışan sayısı dikkate alınarak, bu hizmetin yerine getirilmesini kendisi üstlenebilir. (Ek cümle: 10/9/2014-6552/16 md.) Belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip olmayan ancak 10' dan az çalışanı bulunan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyeri işverenleri veya işveren vekili tarafından Bakanlıkça ilan edilen eğitimleri tamamlamak şartıyla işe giriş ve periyodik muayeneler ve tetkikler hariç iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini yürütebilirler.

Madde 7 – İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yerine getirilmesi için, Bakanlıkça aşağıdaki şartlarla destek sağlanabilir:

a) Kamu kurum ve kuruluşları hariç ondan az çalışanı bulunanlardan, çok tehlikeli ve tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri faydalanabilir. Ancak, Bakanlar Kurulu, ondan az çalışanı bulunanlardan az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinin de faydalanmasına karar verebilir.

22/5/2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanununun 111. maddesine dayanılarak hazırlanan, hangi işlerin sanayi, ticaret, tarım ve orman işlerinden sayılacağını düzenleyen 26986 sayılı “Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik” ekindeki Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşleri Listesi’nde belirtildiği üzere orman işleri:

- Ormanların korunması, planlanması (amenajman), yetiştirilmesi, işletilmesi, sınırlandırılması çalışmaları, yangınla mücadele çalışmaları, bunlara ait alt yapı çalışmaları ile etüt proje, ağaçlandırma, erozyon kontrolü,

rehabilitasyon, orman içi mera ıslahı, aşılama, tohum ve ağaç ıslahı, tohum toplama, fidan üretimi, tohumlukların tesisi, ormancılık araştırma çalışmaları ile av yaban hayatı çalışmaları, milli park, orman içi dinlenme yerleri ve kent ormanlarının kurulması, bakımı, geliştirilmesi ve korunması işleri, şeklinde ifade edilmiştir.

Ayrıca 4857 sayılı İş Kanunu’nun 111 inci maddesinin ikinci fıkrasına dayanılarak hazırlanan, ellibir ve daha fazla işçinin çalıştığı tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerinde iş sözleşmesi ile çalışan işçileri ve işverenleri kapsayan, tarım ve ormandan sayılan işlerde çalışan işçilerin, çalışma koşullarına ilişkin hükümleri, iş sözleşmesi, ücret ve işin düzenlenmesi ile ilgili hususları düzenleyen, 25425 sayılı “Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik” hükümleri şu maddeleri içerir:

- Madde 4. (İş Sözleşmesi)
- Madde 5. (Ücret Ödenmesi)
- Madde 6. (Ücret Hesap Pusulası)
- Madde 7. (Günlük ve Haftalık Çalışma Süresi)
- Madde 8. (Fazla Çalışma)
- Madde 9. (Ara Dinlenmesi)
- Madde 10. (Çalışma Çizelgesi)
- Madde 11. (Duyuru)
- Madde 12. (Hafta Tatili ve Ücreti)
- Madde 13. (Genel Tatil ve Ücreti)
- Madde 14. (Yıllık Ücretli İzin)

Ek olarak; orman işçiliği halen yürürlükte olan 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 40. maddesiyle düzenlenmiş olup, “Devlet ormanlarında ağaçlandırma, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi orman işleri; işyerinin ve işyerinde çalışacakların hangi mülki hudut ve orman teşkilatı hudutları içinde kaldığına bakılmaksızın, öncelikle işyerinde veya civarındaki orman köylülerini kalkındırma kooperatiflerine ve işyerindeki köylülere veya işyeri civarındaki orman işlerinde çalışan köylülere, işyerine olan mesafeleri ile işgüçleri dikkate alınarak gördürülür.” şeklinde ifade edilmektedir.

Ancak, tüm bunlara rağmen;

6831 sayılı Orman Kanunu’nun 40. maddesi hükümlerine göre, Devlet ormanlarında yapılacak ağaçların kesilmesi, sürütülmesi, taşınması gibi üretim işleri köylülere ve orman kalkındırma kooperatiflerine öncelikli olarak

vahidi fiyat (birim fiyat) esasına göre istisna akdi hükümleri çerçevesinde yaptırılmaktadır. Vahidi fiyat yöntemiyle yaptırılan orman üretim işlerinde çalışan ile idare arasında bir hizmet sözleşmesi (hizmet akdi) ilişkisi olmadığı gibi işçi-işveren ilişkisinden de bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca gerçek kişi olan köylüler ile orman kalkındırma kooperatiflerine birim fiyatla yaptırılan üretim işleri de istisna akdi çerçevesinde değerlendirilmekte ve uygulamalar da bu doğrultuda olmaktadır (Şekil 5).

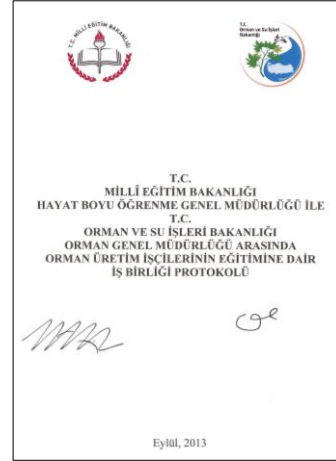
Ek olarak; 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun amaç, kapsam ve tanımlar başlığının 1. maddesinde işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerinin düzenlendiği ifade edilmiş, 2. maddesi (ç) bendi gereği "çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar" bu kanundan istisna tutulmuştur. Bir işverene bağlı olarak ücretli çalışanlar, SSK kapsamında değerlendirilirken, bağımsız çalışanların sosyal güvencesi, 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların Sosyal Güvence Yasası kapsamında Bağ-Kur tarafından sağlanmaktadır. Bu parçalı yapı, aynı risk altında olan kişilere farklı güvence düzeyleri sunulması gibi hakkaniyet açısından olumsuz bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Özel olarak ormancılık sektöründe, genel olarak tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenliği tam olarak sağlanamamakta, yapılan düzenlemeler bir bütünlükten çok farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temel nedeni ise, sektörde çalışmanın mevsimlik niteliğinin ağır basması, istihdam statülerinin birbirine geçişken oluşu nedeniyle, sigortanın kuruluş ve yönetimini engelleyen birçok sorunun olmasıdır.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, birim fiyatla yaptırılan kesme, sürütme, taşıma gibi üretim işlerinde, işverenin gözetim ve denetimi altında ve işverene bağlı olmadan kendi nam ve hesaplarına çalışan köylüler ile orman kalkındırma kooperatifleri üyeleri için 6331 Sayılı Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı hususu net olarak ifade edilmektedir.

Buna rağmen, her ne kadar 6331 sayılı Kanun kapsamında değerlendirme yapılsa da Orman Genel Müdürlüğü tarafından daha önceden uygulanan veya son dönemlerde programa alınan hususlarda çalışmaların devam etmesi, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi, karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri, koruyucu ve önleyici tedbirler, koruyucu donanım ve ekipmanın kullanılması, ilk yardım, olağan dışı durumlar,

afetler ve yangınla mücadele ve tahliye işleri gibi belirtilen konularda tedbirler alınması hususunda uzman kişilerce eğitimlerin verilerek çalışanların bilgilendirilmesi ve kontrollerin yapılması uygun görülmüştür.

Bu kapsamda, 2014 yılından itibaren üretim işlerinde 6331 sayılı yasanın uygulanması amacıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan protokol çerçevesinde 5 yıllık bir program dahilinde ülke genelindeki tüm üretim işçilerinin eğitilmesi çalışmalarına başlanılmış, verilen eğitimlerde de özellikle iş tekniği ile iş sağlığı ve güvenliği konuları üzerinde durulmaktadır. Söz konusu bu programa dahil olan köylü ve orman kalkındırma kooperatifleri üyelerinden eğitime katılanların kayıtları ilgili birimlerde dosyalarında saklanmaktadır. Ayrıca, üretim işini alan köylü ve orman kalkındırma kooperatiflerine iş taksimi yapıp bölme teslimi edilirken; çalışmaya başlandığında gerekli güvenlik önlemlerinin alınması, kişisel koruyucu donanım ve iş elbiselerinin kullanılması gibi konularda gerekli uyarılar yapılmakta ve kişilere tebliğ edilerek uyarıların yapıldığı ve sorumluluğun kendilerine ait olduğu hususu imza altına alınarak üretim dosyalarında saklanmaktadır. Çalışmanın devam ettiği dönemlerde zaman zaman yapılan denetimlerde de uyarılan konularda gerekli önlemler alınmadıysa tekrar uyarılar yapılmakta ve kayıt altına alınmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Orman üretim işçilerinin eğitilmesine dair işbirliği protokolü.

Şekil 5. İstif yerinde yükleme-boşaltma işinde çalışan orman işçileri.

5. Tartışma ve sonuç

İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin, ancak işçi-işveren-devlet üçlüsünün ortaklaşa anlayışı ile etkin hale getirilebileceği bir gerçektir. Ancak diğer sektörler ile kıyaslandığında ormancılık sektöründe bu üçlü mekanizmanın farkındalık oluşturmaktan ileri gidemediği görülmektedir. Bu durum, ormancılık iş kolunun çalışma yaşamı açısından gösterdiği farklı özelliklerden kaynaklanmakta, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hükümlerinin bu alanda uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Sonuçta, diğer bütün etkenler dikkate alınmadan, ormancılıkta iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin iyileştirilmesine yönelik sağlanan yasal fakat bağlayıcı niteliği olmayan önlemler ile uygulama gerçekçi, planlı ve projeli olarak ele alınamamakta, beklenen sonuca varılamamaktadır.

Vahidi fiyat olarak adlandırılan düzende köylüler, Orman Genel Müdürlüğü (OGM) idaresindeki ormanlarda, OGM'nin ağaçlarını, OGM adına kesip, OGM'nin belirlediği şekilde tomruk, maden direği vb. ürünlere ayırmış, OGM'nin rampa ve depolarına taşımış, bu depolarda istif tasnif işlerini yapmış fakat kendi nam ve hesabına çalışan "işveren" olarak adlandırılmışlardır. Çalışma alanı olan ormanlar ise, kanunda işyeri tanımı içerisinde yer almamış, tarımsal işletme olarak da görülmemiştir. Bunun sonucunda ise, çalışanların iş güvenliklerinin ve sosyal güvencelerinin sağlanması da verilen eğitimler neticesinde denetim mekanizmasının uygulanması ile işçinin kendi sorumluluğuna bırakılmıştır. Eğitim alma fırsatını yakalayamamış geleneksel metotlara göre çalışan orman köylüsüne, iş güvenliği, sosyal güvence, doğru hasat teknikleri vb. konularda eksikliklerini gidermesi için uygulanan programlar ve verilen eğitimlerle orman işçisi sorumlu yapılmıştır. Diğer sektörlerle nazaran bu sektörde, mevsimlik çalışmanın ağır basması, istihdam statülerinin birbirine geçişken oluşu nedeniyle, sigortanın kuruluş ve yönetimini engelleyen birçok sorunun ortaya çıkması kaçınılmaz olmuş, kendi adına ve hesabına çalışanların sosyal güvenliğinin Bağ-kur kapsamında değerlendirilmesi sonucu bu sektörde çalışanların sosyal güvenliği tam olarak sağlanamamaktadır. Bu durum, iş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda ilgili önlemlerin alınması ve uygulanması için gerekli özenin gösterilmesine engel teşkil etmiştir.

Bu amaçla, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için üretim işlerinin (kesim, tomruklama, bölmeden çıkarma, nakliyat vb), genelini okur-yazar olmayan ya da ilkokul mezunlarının oluşturduğu orman işçilerinden ziyade üretim teknikleri, işçi sağlığı, sosyal güvenlik ve iş etüdü hakkında eğitim görmüş mühendis, uzman personel ve yöneticilerin aktif sorumluluğunda gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir. Ormanlarda çalışmanın kendine özgü doğası nedeniyle, bu alanlarda işçi sağlığı ve güvenliği açısından yerel düzeydeki koşullara uygun özgül örgütlenmeler sağlanmalı, bu örgütlenmeler farklı disiplin alanlarından gelen uzmanların oluşturduğu, sürekli risk analizleri ve buna uygun eylem programlarının yapıldığı, tehlikelerin kaynağında belirlenerek önlenmeye çalışıldığı ve bu konularda sürekli olarak işveren ve işçilere, risklere karşı korunma konusunda eğitimlerin yapıldığı birimler şeklinde olmalıdır. Yapılacak

düzenlemelerle sektörde iş kazası ve meslek hastalıkları riskini arttıran bir unsur olan fazla çalışmanın ortadan kaldırılması ve / veya rotasyon yöntemi ile işçilerin çalışması sağlanmalı, sektörde çalışmanın zorlu doğası gereği her şeyden önce bünyeye elverişli olanların işe alınması ve işe alınanların da periyodik kontroller ile izlenmesi sağlanmalıdır. Sağlık hizmetlerine sağlanmasında ise, en çabuk ve etkin ulaşımı sağlayacak gezici hizmet sistemlerinin kurulması, acil durumlar için büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, bu sektörde çalışanların sosyal güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesi ve sağlıklı istatistikî verilere ulaşılabilmesi adına, yapılacak bir düzenleme ile orman işçilerinin OGM adına çalıştıkları süreleri kapsayan sigortalama olanakları yaratılarak OGM'nin ödeyeceği bu sigorta primleri ile tarımsal çalışmalardan gelebilecek primleri birleştirmek ve hatta bu primleri isteğe bağlı sigorta uygulaması ile bütünleştirebilmek imkanı sağlanmalıdır. Bu durum köylülerin olaya daha bilinçli yaklaşmasını sağlayarak, "profesyonel orman işçilerinin" yolunu açacak ve bugün OGM'nin aradığı vasıflı işgücü sorunu bu kadar büyümeyecek, kırsal göç bu kadar şiddetli yaşanmayacaktır.

Sonuç olarak, ormancılık sektöründe bütün çalışma alanlarına ve çalışma koşullarına uygun olacak, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin bilinçli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak yasal düzenlemenin yapılması ve ilgili yönetmeliklerin çıkarılarak uygulamaya konulması gerekli olmaktadır.

Kaynaklar

- Akyüz, N., 1980. Herkes İçin İş Güvenliği, Arpaz Matbaa, İstanbul.
- Acar, H.H., Topalak, Ö., Eroğlu, H., 2002. Ormancılığımızda kullanılması gereken koruyucu elbise ve ekipmanların Uluslar Arası Çalışma Örgütü (ILO) Standartları açısından değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi ISSN: 1302-7085, A(1):121-133.
- ÇSGB, 2015. Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. Mevzuat Bilgi Sistemi, <http://www.mevzuat.gov.tr/> Erişim: 14.01.2015.
- ÇSGB, 2014. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Çalışma Hayatı İstatistikleri, <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/cs.gb.portal? page=istatistik>, Erişim: 14.01.2015.
- ÇSGB, 2012a. 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu, 2012, Sayı:28339, Kanun No:6331 <http://www.resmi.gazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-1.htm>, Erişim: 28.02.2015.
- ÇSGB, 2012b. İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin işyeri tehlike sınıfları tebliğ., Sayı:28509. http://www.isguvenligi.net/wp-content/uploads/mevzuat/26_ARALIK_TEBLIG.pdf, Erişim: 28.02.2015.
- Enez, K., Acar, H.H., Topbaş, M., Arıca, B., 2011. Ormancılıkta kişisel koruyucu elbiselerin ve ekipman kullanım durumları ile meslek kazası geçirme durumlarının değerlendirilmesi, 17.Ulusal Ergonomi Kongresi, 14-16 Ekim 2011, Eskişehir, s.721-731.

- Gökbayrak, Ş., 2005. Orman işçilerinin çalışma koşullarından kaynaklı risk faktörleri üzerine bir inceleme. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi. Çalışma Ortamı, Sayı: 78, Ankara.
- Menemencioglu, K., 2012. Tarım ve orman işçiliğinde çalışma yeri koşulları ve karşılaşılan sorunlar, Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 5 (2): 72-76.
- Menemencioglu, K., 2006. Ormancılıkta üretim işlerinde çalışma koşulları ve iş kazaları üzerine araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, ISSN: 1302-7085, A(2):1-12.
- TÜİK, 2014. Türkiye İstatistik Kurumu, İş kazaları ve İşe bağlı sağlık problemleri araştırma sonuçları 2013. s.5-9.